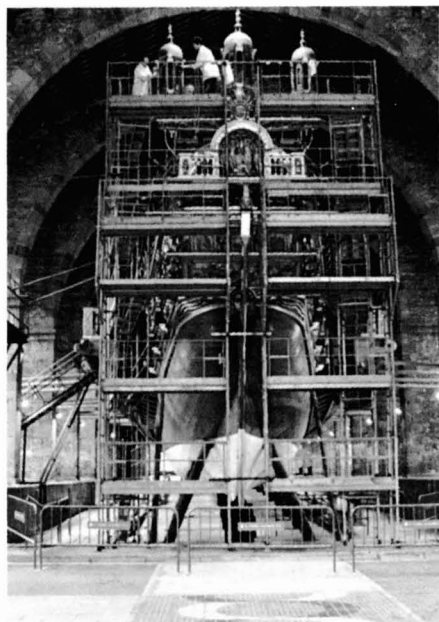

La restauració de la rèplica de la Galera Reial

Fernando Gómez, Teresa Sala i Carme Vázquez

Vista general de la bastida muntada a la popa de la rèplica de la Galera Reial (Foto MMB)

-Ei! escoltin, si us plau, és aquesta la nau *Santa Maria*? -ens preguntaven molt sovint alguns turistes despistats quan vàrem començar a treballar en la restauració de la Galera Reial.

No podem oblidar-nos que per als turistes no especialitzats en temes marítims, la peça que més els impressiona per les seves dimensions i grandiositat és la Galera. No els importa massa si realment és la *Santa Maria*, de què han sentit dir que era a Barcelona o si, pel contrari, es tracta d'una rèplica de la Galera Reial que va participar a la batalla de Lepant (i dels qui sabien que es tractava de la Galera Reial molts estaven convençuts que era l'autèntica).

Doncs bé, la nostra batalla personal era enfrontar-nos a la restauració d'aquesta peça. Quin era el seu estat de conservació? Quin criteri d'intervenció faríem servir? Quin acabat li donaríem?....

Introducció

El 6 d'octubre de 1971, amb motiu de la celebració del IV centenari de la batalla de Lepant, es va inaugurar al Museu Marítim de Barcelona una exposició commemorativa que girava a l'entorn de la rèplica de la Galera Reial, construïda per celebrar aquesta efemèrides.

La Reial, que fou nau capitana de la Santa Lliga en la lliuita contra l'imperi otomà, havia estat construïda a la grada major de les Drassanes Reials de Barcelona quatre-cents anys abans, quan aquestes instal·lacions estaven en plena activitat i gran part de les galeres que solcaven la Mediterrània n'havien sortit.

Uns deu anys abans de la celebració del IV centenari, el Museu Marítim de Barcelona va començar l'estudi del món de les galeres, compilant tota la

informació possible tant iconogràfica com escrita. Les obres de Cescentio, Mal·lara i Pantero Pantera varen ser fonamentals per executar, en primer lloc, un model de mig buc i un plànol de formes, amb què es va poder escometre, als tallers del Museu Marítim, la tasca de construcció d'un model a escala 1:20 de la nau esmentada. Conforme anava avançant la seva construcció, s'anaren resolent els problemes plantejats tant des del punt de vista arquitectònic i constructiu com en els elements decoratius. A partir del model es va traçar el plànol definitiu de formes i el de la secció vertical longitudinal. Llavors es trobaren en condicions d'afrontar la construcció de la rèplica a mida natural de la Galera Reial. Es seguia, d'aquesta forma, el mètode emprat a les antigues drassanes, on abans de començar la construcció d'una nau, es realitzava un model, que era presentat a l'armador, ja fos el rei, l'almirantall o un particular, per tal que en poguessin apreciar les formes, el port o simplement, poguessin comprovar la càrrega que l'embarcació podria transportar. Aquests models, dits "de drassana" servien, a més, per rectificar les línies i resoldre els problemes constructius de les naus.

Durant els escassos vint anys de vida de la rèplica de la Galera Reial, ha viscut diverses etapes. Els anys següents a la construcció, el taller del Museu va continuar treballant-hi. Acabà alguns elements decoratius que hi mancaven i desenvolupà les tasques necessàries de conservació. Més tard, però, amb el canvi de direcció en el museu i d'orientació en la política museística de la institució, va començar un període de "semi-abandó", fins a la constitució del Consorci de les Drassanes de Barcelona, que assumeix com un dels seus objectius principals la renovació i potenciació del Museu, no sols per recuperar el prestigi de la institució sinó

L'equip de restauració està format per Manuel Alvarez, Teresa Sala y Carme Vázquez, amb la col·laboració de Montserrat Torras.

Detall de la neteja de la capa pictòrica a una de les talles de la banda sinistra (Foto MMB)

Mostra de pèrdues de la capa de preparació per efecte de la humitat (Foto MMB)

Detall de la taca fosca produïda per la resina de la fusta (Foto MMB)

també per dotar-la d'una nova imatge més d'acord amb la demanda de la societat actual.

Aquesta renovació hauria tingut poc sentit si no incidia en la conservació de les col·leccions que el Museu posseeix, i que constitueixen una part important del patrimoni, la història i la cultura marítimes de Catalunya. D'altra banda, la decisió dels nous gestors de crear una direcció tècnica ha resultat peça clau per a la conservació i la restauració de les col·leccions. S'ha pogut així establir un ordre de prioritats en el qual la Galera Reial ocupava un lloc destacat.

Quan el taller de restauració del Museu Marítim va rebre l'encàrrec de fer l'estudi de l'estat de conservació de la rèplica de la Galera Reial, es va presentar un primer problema: la valoració que, des de la grada, es podia fer de l'estat de conservació de les pintures, els daurats i les policromies, situats entre cinc i quinze metres d'alçada, no era fiable, com tampoc no ho era l'estimació de temps previst en la seva restauració. Així doncs, el primer pas va consistir en la instal·lació d'una bastida gràcies a la qual es va poder accedir, amb garanties de seguretat per al personal tècnic, des del primer cintó fins a les figures de rematen els fanals. Aquesta operació va estar plena de dificultats a causa de la configuració de la carrossa de la Galera, i durant el transcurs de la mateixa els restauradors van haver de demostrar no sols les seves dots professionals, sinó també les seves habilitats com a escaladors.

Estat de conservació

Després de més d'una dècada sense cap intervenció, la Galera presentava, evidentment, un aspecte d'abandó. Estava coberta per una gruixuda capa de pols; els daurats havien perdut la seva lluentor; l'estendard i les banderes tenien un to grisós; el parquet estava molt malmès, i tant les escultures com els quadres ressaltaven ben poc del conjunt. En algunes zones començaven a fer-se evidents altres deterioraments més greus, les zones policromades amb or fi presentaven aixecaments i havien començat a produir-se pèrdues.

Cal remarcar que s'està parlant dels

elements decoratius de la Galera, ja que el buc i els altres elements estructurals es troben en molt bon estat de conservació.

Durant els treballs de restauració es va poder constatar, de manera molt evident, com la humitat havia estat una de les causes de deteriorament de les policromies. La part sinistra semblava més ennegrida que la part dreta, però, en canvi, la seva brutícia era més superficial, estava menys adherida a la superfície i, a sota, l'estat de conservació de les peces era força bo. En canvi, a la part dreta, la fusta havia produït molta resina, la qual, alhora, havia quartejat la policromia i fet un entramat fosc, de to verdós, que apagava els colors; tot plegat conferia un aspecte ben diferent al de l'altra banda, on "respirava" el daurat de base existent sota els colors. Aquest enfosquiment era provocat per l'alteració del daurat (la resina de la fusta en contacte amb el full d'or es torna de color verd). El pi de Flandes, utilitzat per a la confecció de les escultures, és especialment resinós.

En aquesta mateixa zona, els marcs de les pintures i les motlures llises presentaven un problema de descohesió, conseqüència d'un defecte de tècnica en el moment de la seva execució. Sobre un primer daurat, que, per algun motiu, va ser considerat incorrecte, s'havia donat una segona capa de preparació i es va tornar a daurar; aquesta capa de preparació no va adherir bé als dos daurats, donant com a resultat nombrosos aixecaments i desprendiments del segon daurat.

Podem afirmar que l'envelliment de les peces de la dreta va ser diferent, i que aquesta alteració va ser provocada per la humitat de la fusta mateixa, o bé per la humitat ambiental que va endarrerir-ne l'asseccament. Veient la colocació de la Galera comprovem que dreta correspon geogràficament a la cara nord, més freda, més humida i més fosca i que just en aquest lateral hi ha l'antiga porta d'accés al museu, la qual cosa comportava més corrents d'aire.

Com a exemple més visible podem esmentar el timó de la Galera, on es pot constatar com a la banda nord la pintura està clivellada, i a la banda

contrària està en molt bon estat de conservació.

El parquet del terra de la carrossa es trobava molt deteriorat per raó de la facilitat d'accés a aquesta zona, als nombrosos visitants que l'havien trepitjat i a l'excessiva utilització d'aigua per a la seva neteja durant molts anys. La seva restauració va ser encarregada al senyor Ordoñez, el mateix que l'havia construït.

La part frontal de la proa i el mascaró del Neptú presenten també greus aixecaments i pèrdues del daurat per les condicions d'humitat esmentades anteriorment i, potser perquè estan separats del patí d'aigües tan sols per un vitral de grans dimensions.

Criteri d'intervenció

Abans d'iniciar el procés de restauració dels elements decoratius de la Galera es va decidir el criteri d'intervenció pel que fa a la funció divulgativa de la Galera dins el museu. Per tant, si la rèplica va ser decorada amb la intenció de recrear la riquesa i els elements simbòlics que llueïa la Galera Reial de Juan d'Austria l'any 1571, era important que conservés aquell aspecte general; en conseqüència el criteri va ser aturar-ne el deteriorament, eliminar la brutícia acumulada i recuperar la unitat del conjunt, buscant igualar en la mesura del possible les parts més alterades a les millor conservades.

Calia no oblidar, però, que la Galera, tot i ser una rèplica, és un objecte museístic i com a tal té un valor propi. És el resultat d'un laboriós estudi, un model a mida real d'un sistema de construcció i les seves decoracions són el treball de diferents artistes i artesans.

Procés de restauració

La primera intervenció va ser la fumigació de la Galera i la desinsectació dels puntals que la subjecten. Aquesta feina es va encarregar a una empresa especialitzada que va impregnar els puntals i les tacades i va crear una barriera preventiva al voltant i sota la popa, per tal d'aturar i prevenir els possibles atacs de xilòfags, termites, etc.

Aquesta intervenció era molt impor-

tant; encara que, en aquell moment, l'atac de xilòfags als puntals no era excessivament greu, podia ser-ho en el futur, i no serviria de res restaurar la Galera si s'abandonaven els elements que la subjecten.

En la restauració dels elements decoratius de la Galera podem ressaltar tres fases:

. La consolidació i la fixació de la policromia en perill de despreniment per tal d'aturar les pèrdues.

. La neteja amb què ressorgirien els colors originals, ressaltant així molt més tot el conjunt.

. El sistema de presentació que se li donaria finalment.

Mentre s'intervenien en aquests aspectes van anar sorgint problemes que s'anaven resolent al mateix temps, com va ser, per exemple, el redreçament d'un dels fanals, concretament l'anomenat "Esperança", que presentava una inclinació que va poder ser corregida amb la inserció d'una falca de fusta col·locada sota la base del fanal.

La neteja es va començar eliminant les capes més gruixudes de pols que hi havia, sobretot, als racons on no s'havia tingut accés des de feia molts anys. Es va començar per la part alta dels fanals de popa i es va anar baixant, envoltant tota la carrossa, fins a arribar, finalment, a l'arrumbada de proa.

El pas següent va ser la fixació de la policromia on presentava perill de despreniment. Els aixecaments més greus corresponien a les zones daurades, especialment a la banda dretana, on els marcs i les motlures tenien el doble daurat.

Un cop feta la fixació es va fer una segona neteja més acurada per recuperar l'esplendor que tenia la Galera en el moment de la seva construcció. Va ser una feina lenta i minuciosa ja que calia donar unitat al conjunt igualant el nivell de neteja de cada un dels elements. Les talles de dretana van ser les més complexes a causa del clivellat tan especial que presentava la policromia, i que els donava un aspecte molt diferent a les de l'altra banda. Un altre element amb problemes de neteja va ser

Eliminació de la pols amb paletines (Foto MMB)

les dues pintures de l'arrumbada, les quals, per la seva posició inclinada, havien rebut pols pràcticament des del moment de fer-les. La brutícia havia penetrat dins la pintura i l'havia cobert fins quedar gairebé oculta.

Un cop acabada la neteja i la consolidació, es va començar el procés de reintegració. Primer calia anivellar totes les zones on s'havia perdut la capa de preparació. Es va preparar un estuc a l'estil tradicional, es van omplir les pèrdues i, un cop sec l'estuc, se li va donar la forma corresponent. Tot seguit es van protegir tots els elements policromats, amb vernís per a les zones de pintura i color i amb goma laca per als daurats.

En aquest moment es va definir exactament el criteri de reintegració, en funció de l'aspecte que presentaven els diferents elements decoratius un cop nets i de la seva tècnica de policromat.

La tècnica pictòrica utilitzada en la fabricació de les talles de la Galera ens condicionaria a l'hora de decidir el sistema de presentació final.

La tècnica utilitzada va ser la següent: Damunt la fusta tallada es donaven un mínim de set capes de guix i cola; un cop polides, començava el procés de daurat. Primer es donava la base de bol i al damunt es posaven els fulls d'or que després es brunyia per poder policromar a sobre. De manera opcional l'artista rascava, fregava o puntejava la policromia amb la finalitat de fer apareixer l'or en determinats punts, segons el seu gust fent ratlles, dibuixos, etc.

Aquests treballs es van realitzar als tallers del Museu Marítim, on les talles es van daurar senceres i damunt es van policromar, per després, a les parts amb més volum, desgastar la policromia perquè hi "respirés" l'or, tal com ho indicava la bibliografia consultada sobre la construcció de la Galera Reial de 1571. Així doncs, les zones ennegrides per la resina o amb la policromia deteriorada es van reintegrar amb puntejat de color que deixava respirar entremig punts del daurat de sota, per tal d'aconseguir un efecte similar al de les zones ben conservades.

Els elements decoratius daurats amb or fi es van retocar de manera molt puntual, només on s'havien produït pèrdues; en canvi alguns dels elements daurats amb purpurines van haver de ser redaurats de manera parcial perquè recuperessin llússor.

Alguns fons o marges que al moment oportú no havien estat pintats, segons es podia veure fent un estudi comparatiu amb l'element paral·lel de l'altra banda de la Galera, es pintaren amb el color corresponent o es dauraren segons fos el cas, buscant sempre donar unitat al conjunt.

El testimoni oral de la gent del museu que havia participat en la seva construcció i decoració va facilitar aquesta restauració.

El resultat de la restauració ha estat plenament satisfactori. La Galera Reial, que havia perdut la seva unitat, ara es pot contemplar en tot el seu esplendor, lluint plena d'harmonia.

Notes

¹ Les veus "babord" i "estribord" són pròpies de la navegació atlàntica.